स्वाङ्गे तस्प्रत्यये कृभ्वोः । (६१/३३८३)

तस्प्रत्ययो यतः स्वाङ्गात् तदेवमुच्यते । [1]तस्प्रत्यये स्वाङ्गवाचिनि उपपदे करोतेः भवतेश्च धात्वोः क्त्वाणमुलौ [2]प्रत्ययौ भवतः । यथासङ्ख्यमत्र नेष्यते, [3]अस्वरितत्वात् । मुखतःकृत्य गतः, [4]मुखतः कृत्वा गतः, मुखतःकारं गतः । मुखतोभूय तिष्ठति, मुखतो भूत्वा तिष्ठति, मुखतोभावं तिष्ठति । पृष्ठतःकृत्य गतः, पृष्ठतः कृत्वा गतः, पृष्ठतःकारं गतः । [5]पृष्ठतोभूय गतः, पृष्ठतो भूत्वा, [6]पृष्ठतोभावम्[7] । स्वाङ्गे इति किम् ? सर्वतः कृत्वा गतः । [8]तस्ग्रहणं किम् ? मुखीकृत्य गतः[9] । मुखीभूय गतः । [10]प्रत्ययग्रहणं किम् ? मुखे तस्यति इति मुखतः, मुखतः कृत्वा गतः ॥

नाधार्थप्रत्यये च्व्यर्थे । (६२/३३८४)

नार्थो धार्थश्च प्रत्ययो यस्मात् [11]स एवमुच्यते । [12]नाधार्थप्रत्यये शब्दे च्व्यर्थे उपपदे कृभ्वोः धात्वोः क्त्वाणमुलौ प्रत्ययौ भवतः । अनाना नाना [13]कृत्वा गतः नानाकृत्य गतः, नाना कृत्वा गतः, नानाकारं गतः । विनाकृत्य गतः, विना कृत्वा गतः, विनाकारं गतः । नानाभूय गतः, नाना भूत्वा गतः, नानाभावं गतः । विनाभूय गतः, विना भूत्वा गतः, विनाभावं गतः । [14]द्विधाकृत्य [15]गतः, द्विधा कृत्वा गतः, द्विधाकारं गतः । द्विधाभूय गतः, द्विधा भूत्वा गतः, द्विधाभावं गतः । द्वैधंकृत्य गतः, द्वैधं कृत्वा गतः, द्वैधंकारं गतः । द्वैधंभूय गतः, द्वैधं भूत्वा गतः, द्वैधंभावं गतः[16] । प्रत्ययग्रहणं किम् ? हिरुक् कृत्वा । पृथक् कृत्वा । च्व्यर्थे इति किम् ? नाना कृत्वा काष्ठानि गतः । धार्थमर्थग्रहणम्, [17]ना पुनरेक एव, विनञ्भ्यां नानाञौ (५.२.२७/१८२८) इति ॥

तूष्णीमि भुवः । (६३/३३८५)

[18]तूष्णींशब्दे उपपदे [19]भवतेः धातोः क्त्वाणमुलौ [20]प्रत्ययौ भवतः । तूष्णींभूय [21]गतः, तूष्णीं भूत्वा, तूष्णींभावम् । भूग्रहणं कृञो निवृत्त्यर्थम् ॥

अन्वच्यानुलोम्ये । (६४/३३८६)

अन्वक्शब्दे उपपदे [22]भवतेर्धातोः आनुलोम्ये[23] क्त्वाणमुलौ[24] भवतः । आनुलोम्यम् अनुलोमता, अनुकूलत्वम्[25], परचित्तानुविधानम् । अन्वग्भूय आस्ते, अन्वग् भूत्वा [26]आस्ते, अन्वग्भावम् [27]आस्ते । आनुलोम्ये इति किम् ? अन्वग् भूत्वा तिष्ठति ॥

---

1. तस्प्रत्ययान्ते स्वाङ्गे उपपदे फ. ह. 2. प्रत्ययौ नास्ति फ. 3. अस्वरितत्वात् नास्ति फ. 4. उदाहरणमिदं नास्ति फ. 5. पृष्ठतोभूय गतः नास्ति फ. 6. पृष्ठतोभावम् नास्ति फ. 7. एवं पार्श्वतः प्रभृतिषु उदाहर्तव्यम् इत्यधिकम् फ. 8. तस्प्रत्ययान्ते ह. 9. अमुखं मुखं कृत्वा गतः इत्यधिकम् क, मुखतः कृत्वा गतः इत्यधिकम् फ. 10. प्रत्ययं इति किम् ब. 11. तत् अ. 12. नाधार्थप्रत्ययान्तशब्दे फ. 13. कृत्य फ. 14. धार्थे इत्यधिकम् ब. फ. 15. गतः नास्ति ब. 16. द्वेधाकृत्वा द्वेधाकारं द्वेधाभूय द्वेधाभूत्वा इत्यधिकम् फ. 17. न क, नार्थः ब. 18. तूष्णीमि ब. 19. भू इत्येतस्मात् ब.क.फ. 20. प्रत्ययौ नास्ति फ. 21. तिष्ठति ब. ह. 22. भू इत्येतस्मात् ब. 23. गम्यमाने इत्यधिकम् फ. 24. प्रत्ययौ इत्यधिकम् ब. 25. आनुकूल्यम् इत्यधिकम् फ. 26–27. आस्ते नास्ति फ.